

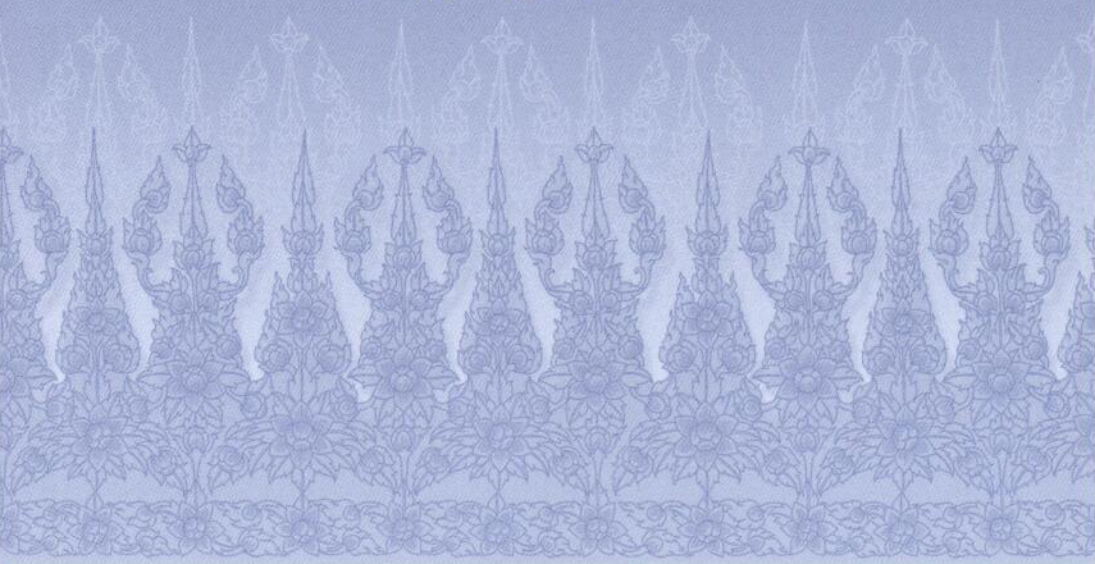
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จัดพิมพ์เป็นที่ระลึก

ในการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน พุทธศักราช ๒๕๕๕

วันศุกร์ที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๕

ณ วัดสมุทประคิษฐาราม จังหวัดสระบุรี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน

วัดสมุหประดิษฐานาราม จังหวัดสระบุรี

วันศุกร์ที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๕

คำนำ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รับพระมหากรุณาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้เชิญผ้าพระกฐินพระราชทานไปถวายยังพระอารามหลวงอีกวาระหนึ่ง ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๕ นี้ ได้กำหนดเชิญไปถวายยังวัดสมุหประดิษฐานราม ซึ่งอยู่ในพื้นที่อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี

การถวายผ้าพระกฐินพระราชทานครั้งนี้ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เชิญชวน ประชาคมจุฬาฯ ตลอดจนองค์กรและหน่วยงานต่างๆ ที่อยู่ในอาณาบริเวณใกล้เคียงกับ มหาวิทยาลัยร่วมกันเป็นเจ้าภาพตั้งที่เคยปฏิบัติมา สำหรับเงินซึ่งผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมบำเพ็ญ กุศลในการถวายผ้าพระกฐินพระราชทานนี้จักได้มอบแก่วัดสมุหประดิษฐานราม เพื่อ ประโยชน์ในการทำนุบำรุงพระอารามและพระศาสนาให้วัฒนาสถาพรสืบไป

ในโอกาสนี้ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก ซึ่งมีเนื้อหา เกี่ยวกับประวัติและพุทธศิลป์ที่น่าสนใจในวัดสมุหประดิษฐานราม และหนังสือหายากเรื่อง “จักรวรรดิวัดคร่ำฉ่ำ” มาเป็นบรรณาการ เพื่อเป็นอัครประโยชน์แก่สาธุชนทั่วไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในฐานะผู้รับพระมหากรุณาเชิญผ้าพระกฐินพระราชทาน ขอเชิญชวนทุกท่านพร้อมใจกันน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายกุศลอันพึงบังเกิดมีในทุกส่วน แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และขอให้ทุกท่านที่มีส่วนร่วม ในการบำเพ็ญกุศลครั้งนี้ได้รับอานิสงส์โดยทั่วกัน

(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ภิรมย์ กมลรัตนกุล)

อธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พุทธศิลปกรรม ณ วัดสมุหประดิษฐานาราม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จีราวรรณ แสงเพชร^{*}

วัดสมุหประดิษฐานาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญตั้งอยู่เลขที่ ๒๒ หมู่ ๗ ตำบลสวนดอกไม้ อำเภอสาवให้ จังหวัดสระบุรี คณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย เดิมชื่อ **วัดไผ่จ้อก้อ** ซึ่งภาษาล้านนาหมายถึงไผ่ต้นเล็กๆ สำหรับประวัติความเป็นมาของพระอารามปรากฏครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในคราวเสด็จพระราชดำเนินกระบวนชลมารคตามเส้นทางนมัสการรอยพระพุทธรูป ครั้นเสด็จถึงบริเวณหน้าวัดไผ่จ้อก้อ กระบวนเรือติดันทรายถ่าน้ำป่าสัก บริเวณหน้าวัด ซึ่งเป็นพระอารามขนาดเล็กที่ร่มรื่นแต่มีสภาพชำรุดทรุดโทรม เจ้าพระยานิกรบดินทร์มหินทรมหากัลยาณมิตร (โต) สมุหนายก ได้นำความขึ้นกราบบังคมทูล ประสงค์จะบูรณะพระอารามขึ้นใหม่^๑ ครั้นแล้วเสร็จพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นพระอารามหลวง พระราชทานนามว่า **วัดสมุหประดิษฐานาราม** เพื่อเป็นเกียรติยศตามนามเจ้าพระยานิกรบดินทร์

* หัวหน้าภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ เจ้าพระยานิกรบดินทร์มหินทรมหากัลยาณมิตร (โต) ได้ทำการวางฤกษ์ก่อสร้างพระอุโบสถ เมื่อวันที่จันทร์ที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๐๑ อนึ่ง เจ้าพระยานิกรบดินทร์ (โต) ต้นตระกูลกัลยาณมิตร เป็นบุตรของหลวงพิไชยวาริ (เจ้าสัวมั่ง แซ่อึ้ง) ซึ่งเป็นชาวจีนฮกเกี้ยน ที่ได้รับราชการสังกัดกรมท่าซ้ายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ต่อมาได้เข้ารับราชการค้าสำเภาต่อจากหลวงพิไชยวาริบิดาและเจริญก้าวหน้าในราชการมาโดยลำดับ จนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระยาราชสุภาวดีศรีบรมวงษ์ ตำแหน่งว่าที่สมุหนายก ตั้งแต่ครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯเป็น เจ้าพระยานิกรบดินทร์มหินทรมหากัลยาณมิตร ตำแหน่งสมุหนายก เจ้าพระยานิกรบดินทร์ เป็นผู้สร้างวัดกัลยาณมิตรรวมหาวิหาร เขตธนบุรี ปากคลองบางกอกใหญ่ ณ บริเวณนิเวศสถานเดิมนาม “บ้านกุฎิจีน” ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมทั้งเป็นแม่กองบูรณะวัดเขาแก้ววรวิหาร อ.เสาให้ จังหวัดสระบุรี ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบีเอตริศภัทรายูวดีและพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเจริญศรีชนมายู พระราชธิดากับเจ้าจอมมารดาแสง ซึ่งทั้ง ๒ พระองค์มีศักดิ์เป็นหลานตาทวดของ เจ้าพระยานิกรบดินทร์ มีพระประสงค์จะบูรณะพระอาราม จึงพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ ให้พระยาพิไชยรณรงค์สงครามเจ้าเมืองสระบุรี^๒ ในขณะนั้น ทำการปฏิสังขรณ์เสนาสนะ ภายในพระอารามครั้งใหญ่ประกอบด้วย พระอุโบสถ ปฏิสังขรณ์ส่วนที่ชำรุดทรุดโทรม รวมทั้งงานปูนปั้นประดับภายนอกอาคาร และว่าจ้างช่างเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายใน พระอุโบสถทั้งหมด นอกจากนี้ยังสร้างศาลา หมู่กุฏิสงฆ์ หอระฆัง ตลอดจนสร้างโรงเรียน ประชาบาลนาม *โรงเรียนประถมสมุหประดิษฐ์* สำหรับกุลบุตรกุลธิดา ได้ศึกษาเล่าเรียน

ภายในพระอารามวัดสมุหประดิษฐ์ารามแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือ เขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส เขตพุทธาวาสประกอบด้วยอาคารสำคัญคือพระอุโบสถและพระเจดีย์ ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อครั้งแรกสถาปนาพระอาราม ตั้งขนานหันหน้าออกสู่ลำน้ำป่าสัก เขตสังฆาวาส มีอาคารสำคัญคือกุฏิหมู่เรือนปั้นหยา หอฉัน หอสดมภ์ ศาลาการเปรียญและหอระฆัง สำหรับรูปแบบสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมที่สำคัญภายในพระอารามประกอบด้วย

พระอุโบสถ

พระอุโบสถเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาด ๕ ห้อง มีความกว้าง ๙.๕๐ เมตร ยาว ๒๒.๔๐ เมตร สูง ๑๖.๕๐ เมตร หันหน้าออกสู่แม่น้ำป่าสัก ส่วนหลังคาตักขึ้นมุง กระเบื้องดินเผา (ภาพที่ ๑) ที่ส่วนด้านหน้าและด้านหลังพระอุโบสถทำเป็นหลังคาลาดตักขึ้นรองรับส่วนชานคาด้วยเสาพาไล หน้าบันพระอุโบสถประดับลายปูนปั้นรูปช่อดอกพุดตานใบเทศ ส่วนกลางเป็นรูป *พระมหาปราสาท* อันเป็นตราพระราชสัญลักษณ์ประจำรัชกาลพระบาท สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ถัดลงมาเบื้องล่างบนหน้าบันชั้นลดบันเป็นสัญลักษณ์รูป *ตราราชสีห์* อันหมายถึงตราสมุหนายก ตราประจำตำแหน่งเจ้าพระยานิกรบดินทร์ มหินทร

^๒ เจ้าพระยาพิไชยรณรงค์สงคราม (สุ่ม) เจ้าเมืองสระบุรี เป็นบุตรคนสุดท้ายของเจ้าพระยานิกรบดินทร์ มีศักดิ์เป็นอาของเจ้าจอมมารดาแสง

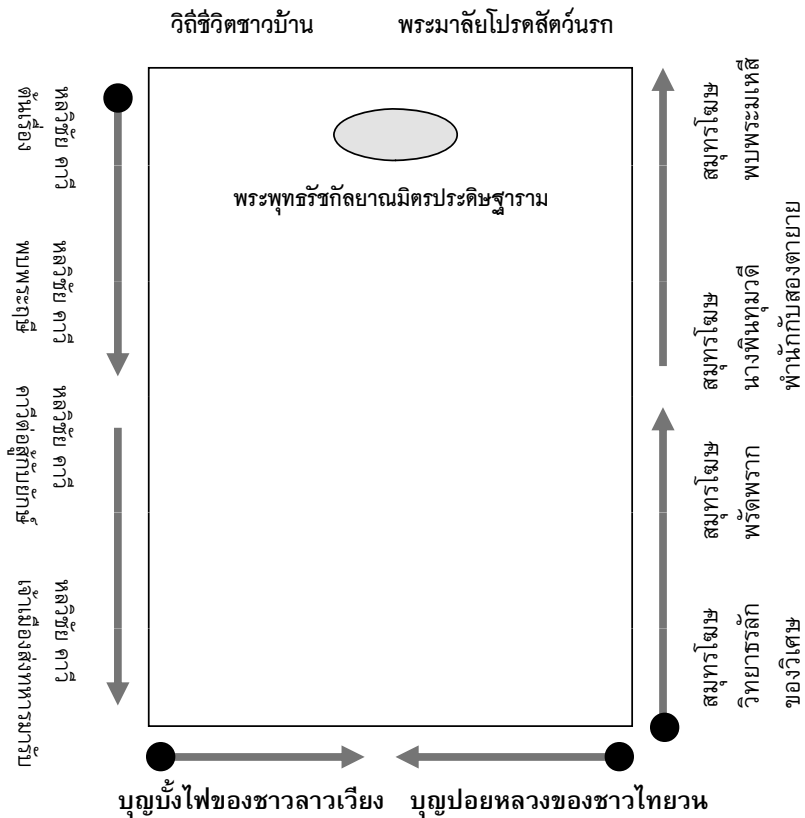
มหากัถยาณมิตร ซึ่งได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณมาตั้งแต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งปรากฏที่เมืองบนของคราวราชสีห์ (ภาพที่ ๒) บริเวณรอบพระอุโบสถก่อเป็นฐานสิงห์ ตั้งประดับเสมาศิลาสี่เหลี่ยมจำหลักประจำทิศทั้ง ๘ ถัดออกไปเป็นทางเดินเวียนประทักษิณและกำแพงแก้วที่ก่อล้อมรอบกุระเมืองประตูสี่เหลี่ยมเชื่อมกับซุ้มประตูทางเข้า ๔ ทิศ ซุ้มประตูด้านหน้าและด้านหลังพระอุโบสถปั้นประดับเป็นรูปพระมหามงกุฎ เบื้องล่างเป็นรูปช้าง ๓ เคียง อันจำลองมาจากตราไอยราพตในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ภาพที่ ๓)

ส่วนฐานพระอุโบสถก่อเป็นฐานสิงห์ ผนังพระอุโบสถเจาะช่องหน้าต่างด้านละ ๕ ช่อง ที่กึ่งกลางผนังหุ้มกลองด้านหน้าและด้านหลังเจาะเป็นช่องประตูทางเข้าออกบนกรอบซุ้มประดับลายปูนปั้นเป็นลายแจกันประกอบดอกพุดตานใบเทศเช่นเดียวกับซุ้มหน้าต่าง บานประตูประดับลายรดน้ำรูปเสี้ยววงล้อถืออาวุธยืนอยู่บนหลังสิงห์อิทธิพลศิลปะจีน (ภาพที่ ๔)

พระพุทธรูปกัถยาณมิตรประดิษฐานราม

ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมาสุโขทัยปางมารวิชัยหล่อด้วยสำริดขนาดหน้าตักกว้าง ๒ ศอก ๑๐ นิ้ว ตามประวัติกล่าวว่าอัญเชิญมาจากเมืองเก่าสุโขทัย มีพุทธลักษณะที่งดงามพระพักตร์ยาวรีเป็นวงรูปไข่รีศมีเป็นเปลวไฟ ครองจีวรห่มเฉียงเปิดพระอังสาขวา ชายสังฆาฏีกว้างเป็นแผ่นขนาดใหญ่ยาวจรดพระนาภี ประทับนั่งขัดสมาธิราบประดิษฐานบนฐานชุกชีสี่ลวดรูปคทงประดับกระจก (ภาพที่ ๕) เบื้องล่างมีรูปหล่อพระอัครสาวกนั่งพนมมือขนาดข้างอยู่ ๒ ด้านศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ สำหรับพระพุทธรูปปฏิมาประธานสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกได้ถวายนามว่า **พระพุทธรูปกัถยาณมิตรประดิษฐานราม** เมื่อวันที่ ๑๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๓

แผนผังที่ ๑ : การจัดวางภาพจิตรกรรมพระอุโบสถวัดสมุหประดิษฐานราม
 อ.เส้าไห้ จ.สระบุรี

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ เป็นงานจิตรกรรมสีฝุ่น เขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ ครั้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายใต้การอุปถัมภ์ของเจ้าจอมมารดาแสงพร้อมด้วยพระธิดา ๒ องค์คือพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบีเอตริกซ์ทรายูวดี^๓ และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเจริญศรีชนมายู ภาพตอนบนเหนือกรอบช่องหน้าต่างจรดเพดานทั้ง ๔ เขียนเป็นลายราชวัตรภายในบรรจูลายพุ่มข้าวบิณฑ์บนพื้นสีขาว^๔ (ภาพที่ ๖) ปัจจุบันภาพจิตรกรรมฝาผนังได้รับการบูรณะในส่วนที่ชำรุด ตามกระบวนการวิจัยอนุรักษ์ภาพจิตรกรรม โดยช่างจากกรมศิลปากรเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๖^๕

ในส่วนของเนื้อหาภาพจิตรกรรมและการวางโครงเรื่อง นับว่ามีความโดดเด่น อีกทั้งยังแสดงเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตชุมชนและการผสมผสานวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองที่หลากหลายบริเวณรอบพระอารามและท้องที่ในจังหวัดสระบุรีได้อย่างชัดเจน (แผนผังที่ ๑)

^๓ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบีเอตริกซ์ทรายูวดี ได้รับพระราชทานนามตาม เจ้าฟ้าหญิงเบียทริซ พระราชธิดาองค์สุดท้ายของในสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียแห่งสหราชอาณาจักร อนึ่ง เจ้าจอมมารดาแสงพระมารดาได้ประสูติโอรสธิดา ๔ องค์ คือ

พระองค์เจ้าอิศรวงศ์วรราชกุมาร (๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๑๓ - พ.ศ. ๒๔๑๕)

พระองค์เจ้านภางค์นิพัทธพงศ์ (๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๗ - พ.ศ. ๒๔๑๙)

พระองค์เจ้าบีเอตริกซ์ทรายูวดี (๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๙ - ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๖)

พระองค์เจ้าเจริญศรีชนมายู (๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๑ - ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๙)

สำหรับพระองค์เจ้าอิศรวงศ์วรราชกุมารและพระองค์เจ้านภางค์นิพัทธพงศ์ สิ้นพระชนม์ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ดังนั้นเมื่อมีการบูรณะพระอาราม วัดสมุหประดิษฐานราม จึงมีเจ้านายอุปถัมภ์พระราชทรัพย์ ๒ องค์

^๔ ลายราชวัตรประกอบลายพุ่มข้าวบิณฑ์ รูปแบบเดียวกับวัดสมุหประดิษฐานราม ดังที่กล่าวมานี้มีปรากฏอีกแห่งหนึ่งภายในเขต อ.เสนาให้ จังหวัดสระบุรี คือภาพจิตรกรรมเบื้องหลังพระพุทธปฏิมาประธานวัดจันทบุรี

^๕ รายงานการอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมวัดสมุหประดิษฐานราม, เอกสารอัครลำเนาเย็บเล่ม กองโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๒๖.

ผนังพระอุโบสถฝั่งซ้ายของพระพุทธปฏิมาประธานเขียนเรื่อง **พระมาลัยโปรดสัตว์นรก**

นรกภูมิ หมายถึง ภูมิที่มนุษย์ได้รับการทรมานในลักษณะต่างๆ อันเนื่องมาจากผลที่มนุษย์ผู้นั้นได้กระทำไว้ในทางอกุศลกรรม ทั้งกายกรรม วาจากรรมและมโนกรรม

ภาพพระมาลัยโปรดสัตว์นรก เป็นภาพที่มีความโดดเด่นด้านเนื้อหาและการจัดวางองค์ประกอบ มีการลงสีพื้นหลังเข้มด้วยสีเทาและสีดำ ไล่ระดับน้ำหนักร้อนน้ำหนักเข้มและร่องรอยฝีแปรงที่เน้นการแสดงบรรยากาศห่อหุ้มเศร้าหมองในนรกภูมิ ที่มุมของภาพด้านบนแสดงภาพพระมาลัยถือตาลปัตรเหาะลงมาขังนรกภูมิเพื่อโปรดสัตว์นรก โดยแบ่งนรกออกเป็นขุมต่างๆ ซึ่งในภาพจิตรกรรมจะเขียนผสมรวมกันทั้งนรกขุมใหญ่ **สัตตขีปนรก** **สังฆาฏนรก** **มหาตปนรก** และนรกบ่วงที่ล้อมรอบสัตตขีปนรก ๑๖ ขุม^๖ (ภาพที่ ๗, ๘, ๙)

สัตตขีปนรก หรือสัตตขีวะ หมายถึง นรกที่บุคคลฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ทำโจรกรรม ช่มเหลง รุกรานที่วัด ที่บ้าน ที่ไร่ ที่นาของบุคคลอื่น ด้วยอำนาจอกุศลกรรม เมื่อตายไปย่อมไปเกิดนรกขุมนี้ เสวยทุกข์แสนสาหัส ถูกสับ ฟัน ทบตี แต่เนื้อหนังจนเหลือแต่กระดูกขาใจตายเมื่อมีลมพคักก็จะกลับมีชีวิตบังเกิดขึ้นมารับโทษทุกข์ต่อไป เกิด ตับสลับไปจนสิ้นกรรมสัตว์ที่เกิดในนรกขุมนี้มี ๕๐๐ ปี เทียบ ๑ วัน ๑ คืน ในสัตตขีปนรก เท่ากับ ๙ ล้านปีในเมืองมนุษย์

สังฆาฏนรก นรกขุมใหญ่อันดับที่ ๓ บุคคลทำหยาบช้าทารุณสัตว์ต่างๆ นานา เมื่อไปบังเกิดในนรกขุมนี้ มีอินทรียิวกลวิการวิปริตต่างๆ เช่น ตัวเป็นคนหัวเป็นกระบือ ตัวเป็นช้างหัวเป็นคน ถูกโยคีด้วยตะบองเหล็กและค้อนเหล็กที่มีเปลวเพลิงลุกโชน ภูเขา นรกที่ลุกโชนด้วยเปลวเพลิง กลิ้งมาบดแหลกย่อยยับไป ตายแล้วกลับเป็นขึ้นมารับโทษอีก อายุของสัตว์นรกขุมนี้ประมาณ ๒,๐๐๐ ปีนรก เทียบ ๑ วัน ๑ คืน ในนรกขุมนี้เท่ากับ ๑,๔๕๐ ล้านปีมนุษย์

^๖ สมุทช้อย, กรุงเทพฯ : มรดกไทย โครงการสืบสานมรดกวัฒนธรรมไทย, ๒๕๔๒, หน้า ๔๕-๕๑. และ พญาโลที, ไตรภูมิพระร่วง, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลาปารมณาคาร, ๒๕๐๔, หน้า ๑๕-๒๐.

มหาตปนรก นรกขุมใหญ่ลำดับที่ ๗ บุคคลเป็นพระยา มหาอำมาตย์ มีความเห็นเป็นมิชฌาทีฐิ จิตใจหายบั้ง ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ด้วยอกุศลกรรมนี้ จะถูกเพลิงนรกเผาหลาวเหล็กใหญ่เท่าลำตาลผุดขึ้นเสียบแทงร่างกาย ตายแล้วเป็นกลีบขึ้นมาก็กหมุนเวียนไปประมาณ ๑ กัลป์

เวตรณีนรก (นรกป่า) ทำร้ายผู้อื่นใช้กำลังชิงทรัพย์สินผู้อื่น เมื่อตายไปจะได้รับโทษถูกแทงทุบตี ด้วยอาวุธที่ล้วนเป็นเหล็กแดงเป็นเปลวเพลิง หากหนีลงแม่น้ำเวตรณี เนื้อตัวจะถูกตัดขาดด้วยอาวุธนานาชนิด น้ำในแม่น้ำก็จะแสบเนื้อตัวแสนสาหัสทุกชั่วทรมาณอย่างยิ่ง

สุนัขนรก (นรกป่า) ผลกรรมจากการกล่าวคำสมนชืพรามณ์ บิดามารดา ครูอาจารย์ ผู้เฒ่าผู้แก่ เมื่อตายไปเกิดในนรกขุมนี้ จะถูกสุนัขนรกตัวโตเท่าช้างรุมขบกัด อีกรั้งแร้งและกาปากเหล็กแดงลุกเป็นไฟรุมจิกกินได้รับทุกขเวทนาสาหัส

สัตติहनรก (นรกป่า) ผู้ที่ลักขโมยทรัพย์สิน บ้ายความผิดให้ผู้อื่น แล้วยึดเอาทรัพย์สินมาเป็นของตน ตายไปถูกยมบาลล้อมไล่ฟ่งแทงด้วยหอก จนมีบาดแผลเต็มร่าง

โลหกุมภีนรก (นรกป่า) ผู้ใดตีพระ บิดามารดา ผู้มีอุปการะคุณ เมื่อตายไปถูกยมบาลจับเท้าหย่อนหัวลงไปในหม้อเหล็กแดงโบโตเท่าภูเขา น้ำเหล็กแดงลวกเนื้อตัวร้อนและเจ็บปวดอย่างยิ่ง

โลหสิมพลีนรก (นรกป่า) ลงโทษชายหญิงที่คบชู้ด้วยเมียเขาผิดเขา เมื่อตายไปถูกค้อนขึ้นต้นจิ้ง ต้นจิ้งสูงได้ ๑ โยชน์ หนามจิ้งยาวได้ ๑๖ นิ้วมือเป็นเปลวไฟลุกอยู่ มีแร้งปากหนากาปากเหล็กคอยจิกเนื้อ มีสุนัขคอยกัด ยมบาลก็เอาหอกดาบหลาวแหลนแทงให้ป็นขึ้นต้นจิ้ง หนามจิ้งบาดไล่ได้รับทุกขเวทนา

มิชฌาทีฐีนรก (นรกป่า) ลงโทษผู้ซึ่งเห็นว่าบุญไม่มี บาปไม่มี บุญคุณพ่อแม่ไม่มี ไม่ทำบุญทำแต่บาป ตายไปถูกยมบาลใช้หอก ดาบ แหลน หลาว และค้อนเหล็กดงทิ่มแทงได้รับความเจ็บปวดทรมาน

อนึ่งการเขียนภาพที่เกี่ยวกับฉานนรกภูมิ มีปรากฏในเขตท้องที่อำเภอเส้าให้จังหวัดสระบุรี ที่ดงามนำชมอีกแห่งหนึ่งคือ ภาพจิตรกรรมที่เขียนประดับภายในวิหารจัตุรมุข

ยอดพระปรารักษ์ วัดเขาแก้ววรวิหาร โดยเขียนภาพนรกภูมิและเปตวิสัยร่วมกับภาพพระสงฆ์
ปลงอัฐภกรรมฐาน^๗ ซึ่งแตกต่างจากวัดสมุหประดิษฐานราม ที่เขียนภาพพระมาลัยโปรดสัตว์
ในนรกภูมิ นอกจากนี้ยังปรากฏภาพนรกภูมิในเนเมียราชชาดก ที่วัดจันทร์บุรี

ผนังหุ้มกลองด้านหลังพระพุทธปฏิมาประธาน ผนังขวาเขียนเรื่องภาพ **วิถีชีวิต
ชาวบ้าน** สันนิษฐานว่า คงจะจำลองภาพมาจากสถานที่จริงคือหมู่บ้านบริเวณรอบๆ
พระอารามมีอาคารก่ออิฐถือปูนอิทธิพลศิลปะจีนปรากฏเป็นอาคารหลักของภาพ เบื้องล่าง
มีแสดงภาพวิถีชีวิตที่สมถะและเรียบง่ายของชาวบ้าน กำลังล้อมวงเตะตะกร้อ เด็กๆ เล่น
ขี้ม้าส่งเมือง ถัดขึ้นไปเป็นลำน้ำป่าสัก ภาพทิวทัศน์ป่าโปร่ง แนวโขดหินริมตลิ่งเรียงสลับ
ซ้อนกันและลานดินแดงขนาดใหญ่ สำหรับการเขียนภาพต้นไม้มักมีการไล่น้ำหนักแสง-เงา
รายละเอียดเหมือนจริงตัดเส้นด้วยสีดำ ถัดขึ้นไปชิดกับแนวขอบผนังมีภาพเด็กเลี้ยงควาย
สลับกับภาพหนุ่มและสาวไทยวนหยอกล้อเกี้ยวพาราสี ด้วยกิริยารื่นเริงสนุกสนาน
ภาพชาวบ้านนั่งเอกเขนกอยู่ริมแม่น้ำ ตอนบนสุดของผนังระบายแนวเส้นขอบฟ้าด้วย
สีน้ำเงินเข้ม (indigo) ไล่ระดับลงมาจากบนเข้ากับบรรยากาศเบื้องล่าง ซึ่งลักษณะดังกล่าว
เป็นที่นิยมในการเขียนภาพจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ (ภาพที่ ๑๐,๑๑)

ผนังด้านสกัดระหว่างช่องหน้าต่างฝั่งขวาที่ต่อเชื่อมกับภาพวิถีชีวิตชาวบ้าน
เขียนเรื่อง หลวิชัย คาถา (ภาพที่ ๑๒-๑๕)

หลวิชัย คาถา เนื้อหาแต่เดิมเป็นชาดกลำดับที่ ๒๘ ในปัญญาสาตกชื่อ **พหลคาถาชาดก**
ซึ่งระจนาเป็นภาษาบาลีโดยพระเถระชาวเชียงใหม่ เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑
มีเค้าเรื่องมาจากนิทานพื้นบ้านที่แพร่หลายในยุคนั้น กลวิธิดำเนินเรื่องคล้ายกับนิบาตชาดก
หรืออรรถกถาชาดกแต่ขึ้นเป็นต้นแบบในศรีลังกา สารของเรื่องปัญญาสาตกทั้ง ๕๐ เรื่อง
จะพรรณนาถึงการบำเพ็ญบุญบารมีของพระโพธิสัตว์ การตั้งมั่นที่จะบรรลุพระโพธิญาณ

^๗ รายละเอียดการวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมและพุทธศิลปกรรม วัดเขาแก้ววรวิหาร ดูที่ จีราวรณ แสงเพ็ชร, “พุทธศิลปกรรม วัดเขาแก้ววรวิหาร อ.เสนาไห้ จังหวัดสระบุรี และเบญจสุทธินคคา ท่าหินลาด” จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน วันศุกร์ที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๒.

ก่อนที่จะประสูติและตรัสรู้เป็นสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ครั้นต่อมามีการ
ตัดแปลงให้แตกต่างไปจากเนื้อหาเดิม โดยเพิ่มอิทธิปาฏิหาริย์ทำให้เรื่องราวน่าสนใจมาก
ยิ่งขึ้น ดังปรากฏคำประพันธ์ทั้งบทร้อยแก้วและบทร้อยกรองตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาคือเรื่อง
เลื้อโคคำฉันทของพระมหาราชครู ต่อมาสมัยรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
นภาลัย ทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทละครนอกเรื่อง คาวี

สำหรับภาพจิตรกรรมวัดสมุหประดิษฐารามเขียนเรื่องหลวิชัย คาวีจำนวน
๔ ห้องภาพโดยมีได้เขียนตลอดจนกระทั่งถึงตอนจบของเรื่อง การจัดเรียงลำดับเริ่มต้นจาก
ห้องภาพที่ ๒ ด้านในเขียนตอนแม่โคถูกแม่เสือฆ่า ลูกเสือกับลูกโคช่วยกันฆ่าแม่เสือ
จากนั้นทั้งลูกเสือกและลูกโค ซึ่งมีความรักกันดุจพี่น้องร่วมอุทร จึงออกเดินทางผจญภัย
ไปด้วยกัน

ห้องที่ ๓ เมื่อลูกเสือกและลูกโคเดินทางมาจนถึงกลางป่าได้พบพระฤๅษี พระฤๅษี
ชูปลูกเสือกและลูกโคเป็นมนุษย์ ลูกเสือกมีนามว่าหลวิชัย ลูกโคชื่อคาวี จากนั้นทั้ง ๒ ผাগตัว
เป็นศิษย์ พระฤๅษีได้สอนศิลปวิทยาแก่หลวิชัยและคาวี ครั้นเมื่อเรียนสำเร็จแล้วจึงลา
พระฤๅษีออกเดินทางต่อไป

ห้องที่ ๔ หลวิชัยและคาวีได้เดินทางผ่านมาจนถึงเมืองจันทบุรี คาวีเดินไปตกน้ำ
ในบึง และได้ต่อสู้กับยักษ์ที่ทำร้ายชาวเมือง คาวีใช้พระขรรค์ที่ได้รับจากพระฤๅษีฆ่ายักษ์ตาย

ห้องที่ ๕ เจ้าเมืองจันทบุรีทราบเรื่องคาวีปราบยักษ์ได้ จึงส่งกองทหารมารับเพื่อ
จะให้อภิเษกกับพระธิดา ภาพจิตรกรรมแสดงเหตุการณ์หลวิชัยและคาวีเดินทางเข้าเมืองไป
พร้อมกับกองทหาร คาวีตอบปฏิเสธโดยทูลให้เจ้าเมืองยกพระธิดาให้หลวิชัยพี่ชาย หลวิชัย
ได้ตำแหน่งเป็นอุปราช ส่วนคาวีปรารถนาจะเดินทางต่อไป ที่เบื้องล่างของภาพเหตุการณ์
ดังกล่าวปรากฏภาพชีวิตชาวกระเหรี่ยง ๒ คนกำลังตำข้าว แต่งกายด้วยเสื้อชุดยาวกรอม
ข้อเท้าลายทางแนวตั้ง มุ่นมวยผมตลบม้วนไว้ที่กลางกระหม่อม ถัดไปเบื้องหลังเป็นเรือนไม้
ไผ่เครื่องผูกที่ฟ้านักหลังคามุงหญ้าแฝกและอีก ๒ คนกำลังล่าสัตว์ใช้หน้าไม้ยิงถึงที่เกาะ
บนต้นไม้ (ภาพที่ ๑๔, ๑๕)

ผนังหุ้มกลองด้านหน้าตรงข้ามพระพุทธรูปมีภาพเขียนเรื่องประเพณีพื้นบ้าน จัดเป็นรูปชบวน ๒ กลุ่ม เดินหันหน้าเข้าสู่จุดศูนย์กลางคือประตูพระอุโบสถ (ภาพที่ ๑๖ และภาพที่ ๑๘)

ชบวนฝั่งขวาเขียนเรื่อง **บุญบั้งไฟของชาวลาวเวียง** ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง ได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ เมืองสระบุรี เมื่อครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คราวปราบเจ้าอนุวงศ์ ปี พ.ศ. ๒๓๗๑^๘ นอกจากนี้ยังคงปรากฏหลักฐานสำคัญคือวัดจันทบุรี ซึ่งหมายถึงนครเวียงจันทน์ ในเขตท้องที่ อ.เส้าให้ จังหวัดสระบุรี

บุญบั้งไฟ ประเพณีการแห่บั้งไฟหรือบุญเดือน ๖ เป็นประเพณีสำคัญตราไว้ใน บทบัญญัติสังคมอีสานที่เรียกว่า **ฮีตสิบสองคองสิบสี่** เป็นประเพณีขอฝนของชาวลาวและชาวอีสาน ก่อนการเก็บเกี่ยวผลผลิต เพื่อบูชาพญาแถนให้บันดาลความอุดมสมบูรณ์ ประเพณีนี้จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ ขึ้น^๙

ภาพจิตรกรรมบุญบั้งไฟ ช่วงหัวและท้ายชบวนประกอบด้วยกลุ่มนักดนตรีพื้นบ้าน อาทิ แคน ซ้องโหม่ง ปี่ ฉาบ กลอง เล่นดนตรีสลับกับผู้ที่รำเซิ้งด้วยลีลาท่าทางครึกครื้น สนุกสนาน หยอกล้อไปตามจังหวะเสียงเพลง ตอนกลางชบวนเป็นกลุ่มชายฉกรรจ์ ๖ คน แยกบั้งไฟ ส่วนหัวจำหลักเป็นรูปพญาคคกแต่งด้วยวงอุระตลอดความยาวของ กระจบอกไม้ไผ่ ชายทุกคนนุ่งผ้าหยักครึ่งเหนือโคนขาโพกศีรษะท่าทางทะมัดทะแมง และที่เดินปิดท้ายชบวนคือกลุ่มหญิงชาวลาว นุ่งผ้าซิ่นมีผ้าพาดบ่า เก้าฝั่มเป็นมวยทรงสูง (ภาพที่ ๑๖, ๑๗)

^๘ ทิพากรวงศมหาโกษาธิบดี, เจ้าพระยา (เรียบเรียง) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๗ กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๗, หน้า ๓๘.

^๙ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม ๗, กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒, หน้า ๒๒๕๙.

ขบวนฝังซ้ายสันนิษฐานว่าเขียนเรื่อง **บุญปอยหลวง**^{๑๐} ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน ซึ่งได้ตั้งบ้านเรือน ณ เมืองสระบุรี เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ กรมหลวงเทพหริรักษ์ ยกทัพไปตีเมืองเชียงแสน ได้ครอบครัวยุค ๒๓,๐๐๐ ครัวเศษ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดฯ ให้แบ่งออกเป็น ๕ ส่วนตั้งบ้านเรือน ณ เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองน่าน เมืองเวียงจันทน์ อีกส่วนหนึ่งถวายเป็นกุศลกรุงเทพฯ โปรดฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่เมืองสระบุรีบ้างและแบ่งไปอยู่เมืองราชบุรี^{๑๑} (ภาพที่ ๑๙-๒๐)

คำว่า **ปอย (พอย)** มาจากคำว่า ปะเว หมายถึง ประเพณี การจัดงานเฉลิมฉลอง^{๑๒} **บุญปอยหลวง** เป็นงานบุญที่ฉลองศาสนสมบัติจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ เพื่อให้เกิดอานิสงส์ต่อตนเอง ครอบครัวและหมู่คณะ จากภาพดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีในหมู่ชาวไทยวนและชาวพื้นเมืองกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆในท้องถิ่นนี้ สันนิษฐานว่าอาจเล่าเรื่องงานบุญปอยหลวง ที่จัดขึ้นในวาระการฉลองพระอารามวัดสมุหประดิษฐาราม โดยมีการจัดขบวน **แห่ครัวทาน** อย่างยิ่งใหญ่ ด้านหน้ามีขบวนที่แบ่งออกเป็น ๒ สาย ที่หัวขบวนมีฆ้องโหม่ง

^{๑๐} แต่เดิมมีการให้ความหมายภาพนี้ว่า **ภาพประเพณีแห่กระทงเสี้ยว** ซึ่งเป็นการสะเดาะเคราะห์ เมื่อเกิดภัยอันตรายถวายแก่เจ้าป่าเจ้าเขา แต่จากการศึกษาพบว่าคำว่า กระทงเสี้ยว ไม่ปรากฏในประเพณีและวัฒนธรรมของชาวล้านนา คำว่า กระทง ในภาษาล้านนาหากหมายถึงการสะเดาะเคราะห์จะใช้คำว่า **“สะตวง”** ทำจากใบตองหรือจากกล้วย โดยจะนำสะตวง บรรจุเครื่องเช่น เครื่องบูชาหรือเครื่องบัตร์พลีชนิดต่างๆ ไปตั้งถวายในที่ที่เกิดเคราะห์ ขอขมาเจ้าที่ เจ้าป่าเจ้าเขา เจ้ากรรมนายเวร เพื่อปิดเป่าเคราะห์กรรมต่างๆ อนึ่ง การถวายสะตวง จะกระทำอย่างเงียบๆ ไม่มีการแห่หรือริ้วธงใดๆ ทั้งสิ้น แตกต่างจากภาพที่ปรากฏในงานจิตรกรรมที่มีการตั้งกระบวนแห่ซึ่งเป็นงานมงคล

รายละเอียดข้อสันนิษฐานเรื่อง **ประเพณีแห่กระทงเสี้ยว** คูที่ พชรินทร์ ศุขประมุข, “ชีวิตชาวบ้านในจิตรกรรมฝาผนัง จังหวัดสระบุรี” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๙, หน้า ๔๔-๔๗.

^{๑๑} ทิวากรวงศ์, เจ้าพระยา (เรียบเรียง) และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ทรงตรวจชำระและทรงนิพนธ์อธิบาย), **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๖ กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๓๑, หน้า ๙๔.

^{๑๒} **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ**, กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

เดินนำ ถัดไปเป็นคนถือช่อดอกไม้และธงช่อที่ประดิษฐ์เป็นรูปแบบจักรไปรุ่งซ้อนกัน ๓ ชั้น ในขบวนนี้มีหญิงสาวล้านนาสูงผ้าขึ้นลายทางขวาง กล้ามวยประดับผมด้วยช่อดอกไม้รวม อยู่ด้วย (ภาพที่ ๑๙) ตอนกลางเป็นขบวนแห่ครัวทาน ประกอบด้วยชาย ๖ คนแบกลำรับ ภาชนะขนาดใหญ่ที่ตกแต่งประดับประดาต้นครัวทานด้วยตุ๊กหรือธงหลากสี ภายในบรรจุ ผลไม้ พืชพันธุ์ธัญญาหารนานาชนิด (ภาพที่ ๒๐) ตอนท้ายขบวนประกอบด้วยนักดนตรี มีฆ้องโหม่ง กลองและขลุ่ยรวมทั้งผู้ที่เข้าร่วมขบวน แสดงการรำรำประกอบจังหวะดนตรี ด้วยท่าทางสนุกสนาน และเป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ชายที่ร่วมขบวนแห่ครัวทานหลายคน จะมี ลายสักที่โคนขา ซึ่งเป็นที่นิยมในวัฒนธรรมไทยวนของชาวล้านนา แต่ด้วยเหตุที่ช่างเขียน คงเป็นช่างไทย ดังนั้นรายละเอียดตลอดลายสักจึงมีลักษณะเป็นการย่นตั้สักแบบไทยภาคกลาง

ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน ยังคงสืบทอดรักษาขนบธรรมเนียม ตลอดจนวิถีชีวิตและวัฒนธรรม อาทิ การแต่งกาย อาหาร ภาษา โดยได้มีการจัดตั้งหอวัฒนธรรมพื้นบ้าน ไทยวนเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖

ผนังด้านสกัดพื้นที่ระหว่างช่องหน้าต่างซ้ายมือพระประธานเขียนเรื่อง **สมุทรโฆษ** สมุทรโฆษเป็นวรรณกรรมที่ได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรในสมัยรัชกาลที่ ๖ ว่าเป็น ยอดแห่งคำฉันท์ รจนาขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาต่อเนื่องมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์โดยกวีเอก ๓ ท่าน^{๑๑} ในส่วนของเนื้อหาได้รับแรงบันดาลใจมาจาก **สมุทรโฆษชาดก** ซึ่งเป็นชาดก ลำดับที่ ๑ ในชุดปัญญาชาดกการดำเนินเรื่อง กล่าวถึงการผจญภัยของพระสมุทรโฆษ และพระนางพินธุวดีชญา โดยมีของวิเศษที่สามารถทำให้เหาะเหินเดินอากาศท่องเที่ยว ไปยังที่ต่างๆได้ ครั้นต่อมาก็ถูกลักของวิเศษไป พระสมุทรโฆษและพระนางพินธุวดีก็ต้อง พลัดพรากจากกัน ผ่านอุปสรรคและภัยอันตรายต่างๆ จนสามารถกลับคืนสู่นครพหุมบุตร จบเนื้อเรื่องด้วยความสุข

^{๑๑} กวีเอก ๓ ท่านที่รจนาเรื่องสมุทรโฆษ คือพระมหाराชครู สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ต่อมาสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงพระราชนิพนธ์ต่อแต่ยังไม่จบ ครั้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงพระนิพนธ์จนจบ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๓๙๒ รายละเอียดดูที่ **สารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน เล่ม ๒๔**, กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, ๒๕๔๒.

สำหรับภาพจิตรกรรมวัดสมุทระดิษสุวรรณ เขียนเรื่องสมุทระโฆษบนผนังด้าน
สกัดต่อจากภาพประเพณีบุญบอยหลวงของชาวไทยวน จำนวน ๔ ห้องภาพ (ภาพที่
๒๑-๒๖)

เริ่มต้นจากผนังเบื้องซ้ายของพระพุทธรูปปฏิมาประธานด้านหน้าพระอุโบสถห้องที่ ๒
ตอนกลางของภาพเป็นรูปพระสมุทระโฆษและพระนางพินทุมวดีบรรทมหลับในป่าหิมพานต์
ถัดลงมาเป็นรูปวิทายากรกำลังลักเอาลูกแก้ววิเศษ ทำให้พระสมุทระโฆษและพระนางพินทุมวดี
ซาयाต้องเสด็จพระดำเนินด้วยพระบาท ด้านบนของภาพเขียนเป็นรูปวิทายากรกำลังใช้
ลูกแก้ววิเศษเหาะจากโศดหินลอยขึ้นไปบนอากาศ (ภาพที่ ๒๑, ๒๒) ซึ่งตามท้องเรื่อง
ของวิเศษของพระสมุทระโฆษคือพระขรรค์

ห้องที่ ๓ พระสมุทระโฆษกับพระนางพินทุมวดีพระชายาตื่นจากบรรทมพบว่า
ของวิเศษถูกขโมยไป ทั้งสองเดินทางต่อถึงแม่น้ำใหญ่ พระสมุทระโฆษกับพระนางพินทุมวดี
เดินเกาะขอนไม้แม่น้ำไหลเชี่ยว ทำให้ต้องพลัดพรากจากกัน สองฝากฝั่งแม่น้ำ เขียนรูป
แนวป่าหิมพานต์เป็นป่าโปร่ง มีสัตว์ป่าน้อยใหญ่นานาชนิด อาทิ เสือ กระต่าย ช้าง กวาง
และสัตว์ผสมได้แก่ รูปกฤษณารวีที่อยู่ในน้ำ และนกอกรหัน^{๑๔} (ภาพที่ ๒๓, ๒๔, ๒๕)

ห้องที่ ๔ พระนางพินทุมวดีที่พลัดพรากจากพระสมุทระโฆษ ในภาพกำลังแสดง
อาการเศร้าโศกเสียใจ เดินทางต่อไปยังเมืองมัทราสไปพำนักกับตายาย ภาพจิตรกรรม
เขียนเป็นศาลาลักษณะคล้ายกระท่อมเรือนเครื่องผูกที่พระนางพินทุมวดีให้สร้างเป็นทาน
ภายในศาลาได้ว่าจ้างช่างเขียนรูปเรื่องราวของนางและพระสมุทระโฆษ บริเวณรอบๆ ศาลา
ปลูกกล้วย พืชผักผักแพงที่กำลังผลิดอกออกผล แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ใน
บริเวณนี้อย่างชัดเจน (ภาพที่ ๒๖)

ห้องที่ ๕ พระสมุทระโฆษได้รับของวิเศษคืน จึงออกเดินทางตามหาพระชายา
จนในที่สุดได้พบกับพระนางพินทุมวดี

^{๑๔} นกอกรหัน ชื่อสัตว์ในนิยาย มี ๒ เท้ามีปีกคล้ายนก ส่วนหัวเป็นคนอาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ กฤษณารวี
ส่วนหัวและลำตัวเป็นช้างมีแบบปลา

สำหรับการเลือกและการลำดับเนื้อเรื่อง หลวิชัยคดีและสมุทรโฆษนั้น มีลักษณะร่วมกัน ที่มาของเรื่องมาจากชาตคชฎปัญญาตชาตคือ พหุลาควีชาตคและสมุทรโฆษชาตค การดำเนินเรื่องคล้ายกับนิทาน มีความสนุกตื่นเต้นผสมผสานกับอิทธิปาฏิหาริย์ ขณะเดียวกันก็สอนคติธรรมและความเชื่อเรื่องต่างๆ ได้อย่างกลมกลืน นับเป็นงานจิตรกรรมรูปแบบใหม่ที่ปรากฏในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งแตกต่างจากงานจิตรกรรมไทยประเพณีแบบดั้งเดิมที่นิยมเขียนภาพพุทธประวัติและทศชาติชาตค ฉากลำดับของท้องเรื่อง มีการสอดแทรกลักษณะท้องถื่นบริเวณรอบพระอารามในท้องที่จังหวัดสระบุรี ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อาทิ ชาวลาวเวียง ชาวไทยวน คนไทยพื้นเมือง คนไทยเชื้อสายจีน ตลอดจนชนกลุ่มน้อย เช่น กะเหรี่ยง ที่ดำรงชีวิตผสมผสานโดยมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ป่าเขาถ้ำเนาไพร พืชพันธุ์ไม้ และสัตว์นานาชนิด

จากการศึกษาครั้งนี้ มีข้อสังเกตที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ เรื่องหลวิชัยคดี มิได้เขียนไปจนกระทั่งตอนจบของเรื่อง ส่วนเรื่องสมุทรโฆษก็มิได้เขียนเล่าเหตุการณ์ตอนเริ่มต้นของเรื่อง สันนิษฐานว่า ลักษณะดังกล่าวอาจมีการกำหนดมาจากราชสำนัก โดยอาจจะเป็นเรื่องที่เจ้านายผู้อุปถัมภ์พระอารามทั้ง ๒ พระองค์คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามีเอศศรีภักทียุวดีและพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าเจริญศรีชนมายูพระชนิษฐา ทรงโปรดและมีพระประสงค์ที่จะเขียนให้เห็นว่ามี ๒ เรื่อง แสดงเหตุการณ์สำคัญมากกว่า จะบรรยายเนื้อหาสมบูรณ์ตลอดเรื่อง

พระเจดีย์ทรงระฆัง

ตามประวัติกล่าวว่าเจ้าพระยานิกรบดินทร์ สร้างพระเจดีย์ขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิมารดา โดยก่อสร้างขึ้นพร้อมการสร้างพระอุโบสถ ขนานไปตามถ้ำน้ำป่าสัก ห่างจากพระอุโบสถ ไปประมาณ ๕ เมตร (ภาพที่ ๒๗)

รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นเจดีย์ทรงระฆัง ที่ตั้งอยู่บนฐานชั้นล่างรูป ๘ เหลี่ยม มีบันไดทางขึ้น ๔ ทิศ ถัดขึ้นไปเป็นฐานแปดเหลี่ยมก่อเป็นระเบียงซ้อนกัน ๒ ชั้น ชั้นล่างประดับด้วยลูกกรงเคลือบสีน้ำเงิน ส่วนชั้นบนเป็นลูกกรงเคลือบสีขาว เหนือขึ้นไปเป็น

ฐานบัวกลุ่มและฐานบัวผังกลมซ้อนชั้นรองรับของค้ำระฆัง บัลลังก์รูปสี่เหลี่ยมและส่วนยอด ประกอบด้วยปล้องไฉน ปลีและเม็ดน้ำค้างที่ยอดบนสุด บริเวณพื้นค้ำล่างของพระเจดีย์ ก่อเป็นแนวกำแพงแก้วเตี้ยๆ ในแผนผังรูปสี่เหลี่ยมล้อมกรอบเป็นลานประทักษิณ โดยเว้น ช่องประตูทางเข้าออก ๔ ทิศ ประดับด้วยเสาหัวเม็ดย่อมุมไม้ ๑๒

โรงเรียนพระปริยัติธรรม

ด้านทิศใต้ของพระเจดีย์ เป็นที่ตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งสร้างโดย พระศีลวิสุทธิดิลก (โต) ธมมปัญญา อดีตเจ้าอาวาส เพื่อใช้เป็นสถานที่ศึกษาพระปริยัติธรรม สำหรับพระภิกษุและสามเณร ทั้งนักธรรมและภาษาบาลี

ลักษณะเป็นอาคาร ๒ ชั้น กว้าง ๑๐.๕๐ เมตร ยาว ๓๓ เมตร สูง ๗.๕๐ เมตร ส่วนหลังคาทรงปั้นหยาคลุมกระเบื้อง ชั้นล่างก่อเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ชั้นบนเป็น โครงสร้างไม้ จำหลักลวดลายงดงามที่ชายคาและเหนือบานประตู (ภาพที่ ๒๔๘)

โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดสมุหประดิษฐารามได้เปิดสอนนักธรรมครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ มีพระสงฆ์สอบไล่ได้นักธรรมตรี โท เอก จนมีชื่อเสียงเลื่องลือไป ต่อมา พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้จัดการศึกษาภาษาบาลีขึ้น นับเป็นสถานศึกษาพระธรรมวินัยที่มีความสำคัญ สืบมาจนถึงปัจจุบัน

จากที่กล่าวมาเป็นเพียงบางส่วนของงานพุทธศิลป์สำคัญในพระอารามวัด สมุหประดิษฐารามที่มีความงดงาม อีกทั้งยังแสดงให้เห็นลักษณะท้องถิ่นและการผสมผสาน วัฒนธรรมของกลุ่มชุมชนที่มีความแตกต่างในด้านชาติพันธุ์ หากแต่ยังคงยึดมั่นในการ สืบทอดพระพุทธศาสนาส่วนร่วมกัน

อนึ่ง อาจกล่าวได้ว่า เจ้าพระยามหินทรศักดิธำมณี (โต) ผู้ก่อสร้าง และบูรณะพระอารามวัดสมุหประดิษฐาราม เป็นขุนนางคู่พระบารมี ที่รับราชการสนอง พระเดชพระคุณมาตั้งแต่ครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาท สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนได้รับพระราชทานตำแหน่ง สมุหนายก มีหน้าที่กำกับ ดูแลกิจการสำคัญ สร้างความเจริญรุ่งเรืองโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจให้แก่ประเทศชาติ

มาโดยตลอด ด้านการพระศาสนา เจ้าพระยานิกรบดินทร์ นับเป็นขุนนางที่มีผลงานการอุปถัมภ์
ดูแลพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากการสร้างและบูรณะพระอาราม รวมทั้ง
เป็นแม่กองในการบูรณะพระอารามให้สำเร็จตามพระราชประสงค์ ปราบกฏเป็นที่ประจักษ์
หลายแห่ง

ด้วยคุณลักษณะดังกล่าวของเจ้าพระยานิกรบดินทร์ อาจเปรียบเทียบกับ
คหปติวิริยะ อันหมายถึงขุนคลังแก้ว ซึ่งเป็น ๑ ในสี่คหบดีที่สำคัญของพระเจ้าจักรพรรดิ
สมควรที่อนุชนรุ่นหลังจะได้ยึดถือเป็นแบบอย่างในการประพฤติ ปฏิบัติและการรับราชการ
สร้างผลงานเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมต่อไป

บรรณานุกรม

จิราวรรณ แสงเพชร. “พุทธศิลป์กรรม วัดเขาแก้ววรวิหาร อ.เสนาให้ จังหวัดสระบุรี
และเบญจสุทธินคคา ท่าหินลาด”, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดพิมพ์เป็นที่ระลึก
ในการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๒.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา (เรียบเรียง) และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำรา
ราชานุภาพ (ทรงตรวจชำระและทรงนิพนธ์อธิบาย). **พระราชพงศาวดาร
กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและ
ประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๓๑.

ทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, เจ้าพระยา (เรียบเรียง). **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ ๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๗ กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
กรมศิลปากร, ๒๕๔๗.

พัชรินทร์ สุขประมุข. “ชีวิตชาวบ้านในจิตรกรรมฝาผนัง จังหวัดสระบุรี” วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๙.

พญาลีไท. **ไตรภูมิพระร่วง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลาปาบบรรณาการ, ๒๕๐๔.

รายงานการอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมวัดสมุหประดิษฐาราม. เอกสารอัดสำเนาเย็บเล่ม
กองโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๒๖.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม ๒๔. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน,
๒๕๔๒.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคาร
ไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม ๗. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย
ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

สมุดข่อย. กรุงเทพฯ : มรดกไทย โครงการสืบสานมรดกวัฒนธรรมไทย, ๒๕๔๒.

จักรวรรดิภัทรคานท์

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์

294.3823
ร 771๙

โปรดให้พิมพ์

เมื่อ ๒๕๖๖ พ.ศ. ๒๕๖๗

จักรวรรดิอัครคานันท์

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์

โปรดให้พิมพ์

๕ ๗
เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๗

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ศิริตนาณภาวณ อปจายนเตชสา
สพพทุกุขานิ นสฺสนตุ สุขานิ จ ภวนตุ เต

ขอประภาพไศวรรันตุษฺตถมฺภ อิกทังทำอปปายะ
สมาน สรรพทกขังพนมิพ้องพาน สรรพสุขง
มานมิเวณมิวาย ฯ

วันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๖๗

พรหมวงษ์

คำอธิบาย

จักรวรรดิวัตรคำฉันท์ที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ สืบ
มาแต่จักรวรรดิสูตร ในคัมภีร์ที่ฉนิทภาย ปาฎิกวรรค
ว่าด้วยข้อปฏิบัติสำหรับผู้บำเพ็ญจักรวรรดิธรรม สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเทศนาแก่ภิกษุทั้งหลาย แต่ที่
มาแต่่งเป็นคำฉันท์นี้ไม่ปรากฏว่าใครเป็นผู้แต่ง แลแต่่ง
แต่เมื่อไร แต่เป็นหนังสือที่มีสำนวนโวหารก็เรื่อง ๑
เมื่อฟังถึงประโยชน์แล้วก็ควรกล่าวได้ใน ๒ ประการ
คือ ในทางสำนวนโวหารของกวีชั้นเก่าอย่าง ๑ ในทาง
เรื่องมีชั้ววัตรปฏิบัติอันดีอันชอบ สามารถที่จะบังคับบุคคล
ผู้ปฏิบัติให้ถึงซึ่งความเจริญได้อย่าง ๑ จึงเป็นหนังสือ
ที่ควรจะให้พิมพ์ให้แพร่หลาย.

จักรวาทวิตร คำฉันท์

๑๕ นโมอันมนมัสการ	พระทรงญาณวราคุณ
อิฐแจ่งประเสริฐสุน	ทรรวมภิเลิศผลฉาย
๑ มนต์อันมวันทนา	พระธรรมามโหฬาร
พระผู้เลิศปรีชาชาญ	แสงดงทิวฉัตรทาง
๑ จะให้ถึงศิवालย์	เกษย์ทุกขให้เบาบาง
มละบายภิเลิศ่าง	ประหารทักให้ห่างหาย
๑ ขยมน้อมประนมทักถ์	บุรุษชัยชูคู่หมาย
อิทรนมรรคและผลหลาย	พระสาวกวรรณฉาย
๑ บิคามากุขันน	เคารพน้อมนมนัสการ
อิฐครูอาจารย์ชาญ	อิภิวาทน์ผู้มีคุณ
๑ เกษะน้อมนมนัสการ	รัตนญาณเจริญบุญ
อิฐท่านพิเศษสุน	ทระศเรืองคุโณฬาร

- ขอจงชจักไทย
พิบค็อขั้วทวนานา
 - จะกล่าวจักรวติวัตร
ชเรศตรีผู้บิทร
 - พระยาลันกายแจ้ง
ข้อความอันมาใน
 - พระจอมอารย์บรรพารทวิส
แก้หม่มสงฆ์สาวกา
 - ฌทพร้อมสสมาคม
อมรหม่มมนุษย์อัน
 - ฌภายไต้พฤกษาชาติ
เทหนักเรียกมคธคำ
 - ประเทศนัยกรีสมี
นกรมาตละแสดง
 - ๑๖ ● พระสรรเพชญ์ศรีสอคิดเรองนำ
นิทานก่อนนเล่าความ
- โรคาใช้และทุกขา
นิราศข้าผู้เกลากลอน
 - ประจงกันคาศันสอน
ชโอวาทคนัยไทย
 - ปาฎีกวรวคไซ
จักรวติศุทรา
 - พระสัทธรรมเทศนา
ประมาณมากยี่สิบพัน
 - อคมบรรพตวิศวรรพ์
สติคยเพื่อจะฟังธรรม
 - ประกาศนามกรล้า
มาตลพฤกษชกล่าวแสดง
 - ฌดินที่นิคมแขวง
มกรตชอระบือคำ ฯ
 - มาแจ้งแสดงธรรม

- มีบรมชัฏยทรงนาม
ภิวานภาพมทีมา ทัพพะเนมิราชคาม
- เช่นจักรพรรดิมหา
ชาตรีรัตนวิทรป็นสรวง ราชอิริยาชา
- เช่นใหญ่ในทวีปทั้งปวง
มหานครวานนี้ ครอบเขตทวีปคทลวง
- พร้อมสัถักรคนโกคิ
นาวิมณิฉักร จักรรัตนหัตถ์
- ปรีนายกราชมพิศร
กนัยเชษฐเจษฎา ราชบุตรยวร
- อิกชนอนรัตนอมัจจา
ประเสวีฐสมบัตัสมยวณ ครอบเจ็กรตนา
- พระราชอาชญาขศิสุรบ
ในสี่ทวีปแดนสถาน ผ่านแผ่นดินเพิ่มพุล
- อิกทวีปน้อยเนื่องบริวาร
เป็นเขตราชอาณาจักร สองพันประมาณ

- ๑๐ องค์บรรพราชทั่วภูมิกล ไบไม่มีผู้เฉลย
 ทลออกแดนสมุทรสาคร
- ๑๑ ท้าวทรงทศพิชัยวร ราชธรรมมหารัตน์
 จตุสังคะธรรมในประชา
- ๑๒ ท้าวหมื่นนิกรนาถ พราหมณ์สี่พิศุข
 มาตยาราชภูริทิวสถาน
- ๑๓ พระไทยการุญวิษาล เว้นทันตพระหาร
 ร่วมเย็นเป็นสุขทุกคะณา
- ๑๔ สันกาลนานนัยทิวา ราชวิมาสา
 ใ้ร้อยพันมากหลาย
- ๑๕ วันหนึ่งจึงศรีสยรรยาย แก้วราชขรรชนาย
 หนึ่งว่าอย่าประมาทจงระวัง
- ๑๖ หมันคฤพิชกรแม่ยัง คงสถิตยที่คง
 แต่ก่อนนัยเคลอนตศถาน
- ๑๗ เริงคุณองเนองนิการ ล่วงวันคั่นนาน
 ถ้าเคลอนตคดงจงแถลง ฯ

๑๑) อำมาตย์ก็ทำคาม
 หมั่นครุระวังระแวง
 ๑๒) ครั้นล่วงจิรากาล
 นัยเคื่อนและยุคลา
 ๑๓) อำมาตย์ก็ยลจักร
 ากที่สถิตยหมาย
 ๑๔) ทรงหน้าพระบัญชา
 ึ่งทูลพระจอมไท
 ๑๕) ส้มแก้้พระจักรพรรดิ
 ุรเทศุพระชนมา
 ๑๖) สวรรคตมละโฮ
 ทรงโถมน์สตาล
 ๑๗) ทรงทราบประจักษ์ชัด
 เหตุจกยพิถคาม
 ๑๘) ทรงคำรึ่ในพระไทย
 ทางพรหมโลกแจง

วรวาษพจน์แสดง
 วรทิพยจักรว
 ทิวานันถ์เนิ่นมา
 ศคล่วงก็ล้วยหลาย
 จวนาคละเคลอนคลาย
 พิปลาศประหลาดใจ
 รตนปรางค์กนกใน
 ธิยดินเวินทรา
 ธกั้ไต้สัถย์ชา
 ก็ะเส้อมจะจวนกาล
 สุริยราชมโทฟาร
 อกระแน่กระหนักความ
 จะวิยัตวิยากตาม
 ชนมาชราแรง
 ณีจะไคร่ณวชแสง
 ุทพรหมวิธารณาน

- ๑ รุ่งอรุณพระ โธมชุตวิธ
ให้ทาพระกุมาร
- ๑ แล้วมอบพระศฤงคาร
สมบัติพระขัตติยา
- ๑ โปรตให้พระโอวาท
เพื่อให้ดำรงทรง
- ๑ มอบเสวรัมละมง
จรสู่อยานไฟ
- ๑ ทรงพรตอิสัสเพศ
ก่อสร้างกศลผณู
- ๑ ๑๕ ปางเมื่อพระจอมมรคณา
ทรงผนวชราชชอทยาน
- ๑ ทิพยจักรวิบุลยกุลเทศ
กลบักลายก็คล้ายอกนิธัน
- ๑ อ้ามาศย์ก็นำยบลทูล
ทิพยจักรนิรมานควรวาย
- วรมาช โองการ
ขี้เยเศษชุตวิธ
วรมาชมณทิตรา
กฤษณะองประพันธพิงค์
ครณราชบุตรองค์
พระเศวตฉัตรไชย
คณราชสมบัติไคล
ขลุ่ยพฤษภกษณผล
พหิเชครทไฟชยนต์
ชกศลณไครทวาร ๗
ฉลระราชศฤงคาร
คณนากี้เจ้าควัน
ฉนนิเวศวิบัติพลัน
สิขิกขัระวิภัย
ขกสิรยัคคธิบาย
จรลบัก็คขสูญ

- สมเด็จพระนรินทรสุทนต์
ทุกขโทมนัสระกัฬ
● เสกจากนิเวศรครุฑ
โดยอานาปนิกอื่น
● กลท้าวพระกายสนรินทร์
บังคมขบรมชนกา
● ทูลถามระทศอรเท
จักรแก้วพิชิตินคร
● ให้กินสติภักถบรา
ของคพระจอมอภิปไทย
๑๖ ● ปางองค์นักสิทธิบิ
รอนโอรุแจ้งแฉงใจ
● ว่าอันจักรรัตนไ
สงอนอนเนองวงคมา
● ท่อกระษัตริย์มี
ซึ่งราชธรรมบริบูรณ
- กิติศัพท์กัธากู
ระอรันฤทัยคัลย
ธกัไปอุทยานพลัน
อมัจราชกัแต่สา
วรับนวยวิกา
ศิริกัมประนมกร
วรเชษฐุมทิศ
ระกระทำประการโต
ณประเทศพระเวียงไชย
ธนะเทควิเศษสน
สคัยพจนจอมนคร

ขเหมือนโกลโค

ปฏิบัติอัครา

- ๑๑. เหตุสองอย่างนี้เพิ่มพูน ^๘ จักเกิดเกื้อกูล
แก่ชาติราชทรงธรรม
- ๑๒. แม้พ่อทั้งจักรินิวันทร์ ^๘ ประพาศตามทางอื่น
จักรพรรดิราชคอยมา
- ๑๓. ทิพยจักรก็จักคืนภารา ^๘ สมมาคย์ราดา
เพราะประพาศตามธรรมล้ำสม
- ๑๔. ถ้าพ่อจินดาปรารมภ์ ^๘ ประพาศตามอนุกรม
จักรพรรดิราชก่อนกาล
- ๑๕. จงกอบสรุจวิไลไตรทวาร ^๘ ออกสู่ประทาน
ทางกายวาจาจิตรคน
- ๑๖. กายกรรมสามอย่างอย่าฉงน ^๘ เป็นทางออกสู่
ฆ่าสัตว์ลักทรัพย์มีจนา
- ๑๗. กอบกัณเฑาะพิกามธรรมคา ^๘ ล่วงละเมือภรรยา
ธิดาผู้อนสมาคม
- ๑๘. วิกรรมมิสิ้นยม ^๘ คำเท็จคำคม
ประกาศพันธุพงศ์วงศ์วาร

- ๑ อิกคำต่อเสียดใช้การ ยุงร้าวฉาน
ให้ท่านซึ่งเคียดเคียดฉนัท
- ๑ อนึ่งกล่าวถ้อยคำว่าพรณ เปลืองช่วยการอัน
ขไค้ประโยชน์เสียมหาย
- ๑ มโนกรรมสามอย่างบรรยาย อภิธมามุ่งหมาย
จะล้กจะฉ้อในใจ
- ๑ พยาบาทอาชฎาฏริไป จะฆ่าสัตว์ใน
ธรรมณิกแห่งชนชัง
- ๑ มิเจตนาวิญญิตคิกหวัง ความสุขทุกขัง
คิขัวเปเองปราศผล
- ๑ ไยถ้อยขยขญเยียงยด ชนกชนนัคน
ก็ว่าเกิดตามกันมา
- ๑ สิวินัยกรรมขดคณนา สิบอย่างอกุสลา
พึงเว้นเป็นทางอขาย
- ๑ ข่าเพ็ญสุริคในกาย วาจาจิตรหมาย
กุศลกรรมขดสิบแสง

- ๑๐ เคารพปฏิบัติอย่าแคลง เกลียดเกล็ดมระแวง
ระวังตั้งใจในกมล
- ๑๑ ยกซึ่งธงไชยโสภณ ใจเืองพระทอกประจัญ
พิมลพิหมคชาขยสูญ
- ๑๒ ธงไชยทอกเพ็ชรไพบูลย์ คือกรรมขณพูล
เพิ่มผลกศลสืบประการ
- ๑๓ กำรงสุริยไพศาล ผ่องแผ้วไครทวาร
ประทานหักโทษโศกมลาย
- ๑๔ ก่อธรรมสามอย่างโดยหมาย รักษธรรมบรรยาย
ชาวรรณคตติธรรมา
- ๑๕ รักษาธรรมคือทรงรักษา ในชั้นทาสีมา
มณฑลเขตรแคว้นแดนนคร
- ๑๖ สมณะชีพราหมณ์ราษฎร ให้สุขสโมส
ก้วยขันติธรรมมั่นคง
- ๑๗ เว้นซึ่งเคียดเขี้ยกปลคปลง อกภัยเพื่อประสงค์
สังสุขทัวันิกรนานา

- ๑๑ อวธรรมาจกา พระราชทานคฤหา
เสื่อผ้าเงินทองของสงวน
- ๑๒ คตติธรรมช้องกันตามควร โจรร้ายรบกวน
ย้ายขุหาฝูงชน
- ๑๓ ทรงขจิตช้องข้คผจญ ใ้ให้มาระคน
ชุ่นช้องในหมู่ราษฎร
- ๑๔ อิกภยพิชิตกัศกร สัตว์ร้ายกฤษร
กษรเสื่อแรกโคลา
- ๑๕ ทรงขจิตสรพภยพาธา ในพระภารา
คู้มครองช้องกันอินทราย
- ๑๖ ธรรมทั้งสามตามค้งบรยาย เจ็ชธรรมทั้งหลาย
สียสองในวัตรรรยา ฯ
- ๑๗ พระบาลีเ็นพระพุทพจน์ ยรากฏธรรมเทศนา
จักรวคัศวัทรพรรณา แสดงคุณวิบลผล
- ๑๘ ขทฐุมขมชัตยนาถ สงเคราะห์ราชนรชน
ผ่ายในและหมู่พยุพผล บำรุงให้สถาพร

- ๑ มหิษีและราชปิยบุตร วรรณชิตาศมร
 อินเคยวิกรชนนิกร ประสาทประสิทธิ์พิพิธภัณฑ์
- ๑ ชนึ่งประธานวรโฆวาท ในราชบรรพลัษัศรวรพ
 ใหตั้งอยู่ในสุริยวิธรรม ทั้งทานศีลบำเพ็ญผล
- ๑ ทรงรวังรักษาราชบริยัท อภัยทวภัยในมณฑล
 ใ้ให้เก็กรลาภวิกล นิกรทัวเกษมสานต์
- ๑ นเปนยู่จุมในจักรวตวิตร จครัสสอนโดยพิศการ
 ที่สองให้ขทพจนบรรหาร อนุศาสน์โฆวาทแดง
- ๑ ใหทรวงสงเคระระห้ชคัยทกองค์ ในแดนวงนครแขวง
 เมืองจีนและอธกนอกในกระแพง อกบัก้องพิขัตโทย
- ๑ อิกพระราชทานธนะบ้านาญ สถานถิ่นและโโกโค
 ทั่วยพระกรุณามุทุไทย ใ้ร่วมเย็นเป็นสุขา
- ๑ ขทสามให้ทรวงสงเคระระทกิจ ในอิศรพงศา
 พระราชวงศทกองค์ชคัยนรา ประสาททวิพิย่ประคัยกาย
- ๑ อิกย้วยานสารตรงครด ทั้งเคระองขคौर่ามพราย
 ควรแก่คุณานรบชนะชวาย เถลิงลัทธิณเป็นคักคักศรี

- ๑. อนึ่งประเสริฐกว่ามิ่งมอญอมิตยพหุทริยา
นามว่าพราหมณา ก็ควร
- ๑. เพราะทรงคุณธรรมดำรงคงสถิตยเรเรน
ให้จอมมหิศวร อารุง
- ๑. ควรถวายไทยธรรมบูชาภักษาพอง
บ้องกันภัยเครื่องสตุ้ง ขยำมี
- ๑. ให้อยู่เป็นสุขนिरทกซ์พิพัฒน์สวัสดิ
เวณพิชิตย์้าย สกนธ
- ๑. ที่เจ้าให้ข้อมอมสถานผ่านภูมิคต
ไปรคอไภยในมณฑล นคร
- ๑. แก่นานาขักษาชาติและมฤคสุกร
มัจฉาในชลโธธ ทั้งข่วง
- ๑. ห้ามข้อมอมเพื่อมิให้ยิงและจับคักแลคักคอง
ก้วยสวิงขนางล่วง ประหาร
- ๑. ให้เอนกสรรพัสต์วโสมนัสสุขสำราญ
ทั่วทุกหมู่ติระฉาน คณา

- ๑๑ จงทรงสถลธวัชยแ่งสรร รชฏสูวรวรณชั้น
 พอเกษมสันต์ สุขารมณ
- ๑๒ เป็นกนออกหนนทรวพิยล้ำสม อินชนะอนุกรม
 ชนสมเลียงชีพ ชนมา
- ๑๓ เพิ่มพุลสมขัตโลกา นรชนคณประชา
 ในพระภารา อเวศตรี
- ๑๔ ทลียให้จอมนราธิขัต พระกมลธประมปรีตี
 วรลสูสม ณะพรหมณา
- ๑๕ ใต้ถามขัอรรธธรรมปฤษณา กุศลอกุศลา
 โทยและคณา ประโยชนผล
- ๑๖ สิ่งใดไรประโยชนอกุศล นีรคณระฉจญ
 ให้พันออย่าพ้อง พระแล้วพาล
- ๑๗ จงมีความเพียรหักประหาร อกุศละสละทาน
 กอปลการกุศล ผลไพบูลย์
- ๑๘ เป็นธรรมสำหรับนเรสูร สวีวรประะบูร
 ควทรองเพิ่มพุล เพียรประะกอบ

- ๑ สมณะพราหมณ์ผู้รู้รอบ หิตะคุณะระบอบ
 ธรรมที่ชอบ อปวีชา
- ๒ ทรมานโทษะและโมหา มนะยะวิริยา
 ยันเทากามา ก็เขายาง
- ๓ สอนง่ายสิ่งใดควรละวาง สติก็ตรีจะให้จ้าง
 ประพฤติโดยทาง ทัถุคตรง
- ๔ มานะแก้ประการขปลตปลต มุทหทยะก็คง
 กรุณประสงค์ แต่สุขสานต์
- ๕ สมณะพราหมณ์ใดทรงธาว วรคุณะมโหฬาร
 คุชบรรหาร ทัพรรณา
- ๖ ควรขรมจอมภพะคชหา มนะถิรมยา
 เสพสุมาคม อเนองนิจ
- ๗ ที่สืบในธรรมะวรกัจ ขวรชัตถิมทิศ
 สราธิพิตร กระษัตริย์

๑ โดยสังเขปย่อข้อคดี สุพรรณวรรวาทิ
 ในบาฬีจักรวัต สุตระแสงคง ฯ

๒๘ ถักกล่าวพิสการ เพิ่มทวิถาร อิกสองบทแดง
 นัยเป็นสิบสอง ถูกต้องอย่าแคลง ท่านกล่าวให้แจ้ง
 โอวาทอมอารย

๑ อระรรมะวาระ ฟังให้เพียรสละ ในมิถาจาร
 หญิงสิบสองเหล่า ฟังสละประหาร อคะมนิชฐาน
 ที่ไม่ควรถึง

๑ หญิงอันพงศา ทั้งสองชนา อนุญาตรำพึง
 เพื่ออาวาระ วิวาทะคณิง ให้ไว้แต่หิง

กาลเป็นทารกา

๑ ที่สองมีนาม หญิงท่านหวงห้าม สปริกัณฑา
 ชักยวาชมนครี คังเขตรอาชญา ผู้ไคคยหา
 ปรัชใหม่เช่นนี้

- ๑ อนุภิกตภา ทญิงท่านไถ่มา กัวยทวิพยคามมี
 เลียงเขนภรรยา รักษานารี ไขให้รำคั
- บรุษคอบหา
- ๑ โภคะวาสินี นขเป็นทสี่ มีโคยสมญา
 บรุษให้ทวิพยไว้ หมายไคยู่พา มาเขนภรรยา
 กัวยให้คฤงคาร
- ๑ ทญิงเคารบทำ ท่านกล่าวพรรณา โคยซ็องนงพาล
 บัญวาสินี ชายหมายสมัคสมาน ให้ผ้าบริหาร
 นุ่งท่มกายา
- ๑ ทึเคารบหก ทญิงแบกหอยยก ภาระทูนมา
 ชายรัขุระ บ่ลงบ่ละภาวา ลงจากหักถา
 หมายระสู้สม
- ๑ ภักตีกาที่เจ็ท ทญิงรัข้งเสร์จ ในเว็อนนิยม
 หมายไค้ค้ำจ้ง ชายคขสมาคม เป็นคู้ภริมย์
 ่วมรักสโมสร

- ๑) ที่แปดทาสี ของคหบดี รักใคร่ขังอร
 เลียงเป็นภรรยา รักษาอาทร บ่ให้ทุกชั่วอัน
 ร่วมกามปรีคา
- ๑) ฉันทะวาสน์ นนคัสตรี จิตรรักตามมา
 อยู่กับบุรุษ โดยสัทธเจตนา เพื่อเป็นภรรคา
 โดยใจนารี
- ๑) หลิงญาติมอบให้ อยู่กับชายใด ให้เป็นสามี
 บุรุษใดเป็นใหญ่ รักใคร่สุมคี่ เมตาชราณี
 นัยเป็นคู่ครอง
- ๑) อิกหลิงชะเลย (ระบาทคามเคย อนาคตจ้านอง
 พามาเลียงไว้) ท่านได้ยกขัง รักร่วมปรองคอง
 เป็นภรรยาคน
- ๑) อนึ่งมพิทกา ชายร่วมคบหา แต่ครู่หนึ่งคล
 ร่วมมรสสังวาส มาตราแต่ครั้งหน หนึ่งนัยว่าชน
 มีคู่สัสสม

๑ สิริบัญญัติสอง นารีที่ขัง ไม่ควรสมาคม
 เป็นมิถิลาจารย์ ท่านกล่าวนิยม อย่าฟังปรารมภ์
 ร่วมรักสมัคสมาน ฯ

๒ หนึ่งฟังมละกามรติผิด ฌิตรวิการ

โดยนามอนังคะละชานาน ฌทจริต

๑ ในเขษุรัฐประยุรฤคคะณา วุฒาก็คิด

สังวาสภิรมย์กลสนิท ฌอย่าและยาย

๑ อิกมคอุจาระมุขมิ วิธิขีราย

ใช้ทางจะม่งภิรมยหมาย จะเสวนา

๑ ผิดจากกระบอบชนนิกร ขห่อนจะผา

สุกสวัสดิทินำครหะมา ก็มากก็มูล

๑ หนึ่งนามอกกาละทจริต ก็ผิดขพุด

เพิ่มสุขขจักนระพิบูลย์ จะเสอุมคะณา

๑ ทาเวคประกอบทุกขและใช้ กษัยสุชา

ไยมีภิรมขรติณกา มะจิควนิวาส

๑ อิกหญิงอุทรครุมหนัก
ไม่ควรจะตั้งवास	ฉกรรภ์ประคาศ
รติภิมย
๑ นารัตระอุประชุมไว
การกามะสวะนาคม	ขได้นิยม
นิราฤติ
๑ สัตริชราชทพละกาย
จิตรคิกะสามค	ก้น่ายยมี
ฉเสวกิจ
๑ นงพาละโกลัฉณะมลาย
ทุกขแทขะปลคทะปลค	จะวายชีวิต
ประไลยระลาญ
๑ ไม่ควรภิมยรติคิน
ควรรอมนรินทรภุยาถ	ระพิงสมาน
ฉเกลียดฉโกล
๑ อนึ่งนามอเทศะทรวิต
ในทิสถานขี้ฎกไทร	ฉคิกโกษย
ฉรจนา
๑ ทโกลัฉประจารพระวรสถูป
พุทธพิมพ์และพระมหา	และรูปขี้ฎมา
โพธิพฤกษสถาน
๑ ขี้ควรประพฤคิวิสลธรรม
ในทักถ้าวบริหาร	กรรรมสมาจาร
กัแจงคคิ

◎ รวมบทสุพรรณบรรพระภาค
ในข้อธรรมวาระฤกษ์	นคาสนมนี้
ก็เสร็จประสงค์ ๑
◎ ที่สิบสองในวัตร
วโรวาทแห่งองค์	ชัตยธรรมควรดำรง
พระชนกานิชย์
◎ วิสมะโลโก
ทรมัยท่านผู้มี	จงทรมานมโนทรมัย
อย่าคึกคักอ้อมจะนำมา
◎ เจ้าทรมัยมีไต่ให้
ใช้กิจแสวงหา	ยังห่วงใยเก็บรักษา
ด้วยจิตรบายที่หายบาย
◎ โลกจิตรมีแยกดวง
จะเติมพจนนิขราย	อธิธรรมบรรยาย
สังเขปข้อย่อวาท
◎ โลกเกิดขรรากฏ
โสมนัสปรีย์	สหรรคทมิษฐิมิ
แต่ลำพังฤไทยคน
◎ โสมนัสประวัติกิตร
เกิดเพราะประระชน	กัมมิษฐิมารคน
คุณประภาคให้ปราถนา

- **อนึ่งทิมฺมจูนีราส**
โสมนัสสอปัตถา
● **อิกผู้ชื้อนุขยง**
ไช้เกกิดเพราะตนเอง
● **อนึ่งทิมฺมจูนีราส**
เกกิดเองและเร็ววแรง
● **สิรินัยอิกกัสอง**
อนึ่งทิมฺมจูนีรา
● **กรบแปดกักล่าวแถลง**
อิรชนท่านรำพรวณ
● **ชัตยวักทวาทศ**
อิรวเมศพิเศษคาม
● **ว่าพ่อผู้โฮรส**
จำถ้อยไว้ก่อปการ
- มีแต่โลภะจินคา
ศรัยเพราะคนประสงค์เอง
มาส่งเสริมคณาเพรง
คณนากัสแถลง
อุยกขาธกกล่าวแถลง
เพราะผู้ชื้อนมาพรวณ
ทิมฺมจูนีช้องอุยกษา
อิกสองจิตกรก็เหมื่อนกัน
โลภะแจ้งในอิทธิธรรม
สรุปล้อยให้น้อยความ
สพจนควรวพยายาม
อิรวระษัตริยอิรวรทาร
บียคนนัยจงวิจาวณ
ปฏิบัติในวัตรธรรม

๑) ออย่าประมาณให้ข้าคสุณ
งเพียรให้เกศพลัน	จากประยูรขวรพินธุ์
ทิพย์จักรรัตนา ฯ
๑๕) วรรณพนธรรมา
วกำรง	ล้วนประเสริฐฤดา
๑) วรรณพนนยรรยง
ธขำรง	ควรรพพิงศ์
๑) วรรณพนเพอศคอง
ภยาลสถาน	จอมธเรศกรุง
๑) วรรณพนขรรทวาร
ราราช	แห่งพระภูยาล
๑) วรรณพนโฮวาท
คนัยไท	สรวมประสาทนาด
๑) วรรณพนอวยไชย
พินาศสุณ	เพอพิขัติไภย

๑๑	๑๒
๑๓	๑๔
๑๕	๑๖
๑๗	๑๘
๑๙	๒๐
๒๑	๒๒
๒๓	๒๔
๒๕	๒๖
๒๗	๒๘
๒๙	๓๐
๓๑	๓๒
๓๓	๓๔
๓๕	๓๖
๓๗	๓๘
๓๙	๔๐
๔๑	๔๒
๔๓	๔๔
๔๕	๔๖
๔๗	๔๘
๔๙	๕๐
๕๑	๕๒
๕๓	๕๔
๕๕	๕๖
๕๗	๕๘
๕๙	๖๐
๖๑	๖๒
๖๓	๖๔
๖๕	๖๖
๖๗	๖๘
๖๙	๗๐
๗๑	๗๒
๗๓	๗๔
๗๕	๗๖
๗๗	๗๘
๗๙	๘๐
๘๑	๘๒
๘๓	๘๔
๘๕	๘๖
๘๗	๘๘
๘๙	๙๐
๙๑	๙๒
๙๓	๙๔
๙๕	๙๖
๙๗	๙๘
๙๙	๑๐๐

๑ ปีติเวศรมหิศว
ชกิวาทกรสา	ชประสิทธิชกิดา
ชชูลักข์ประนม
๑ มนะปริทีภีรัต
ชณะนิกข์จะสม	วรชรรณะนิยม
ชนิธานมณะสา
๑ ชกัณณ์ชมศีรกราย
ทนแทยวรบยา	สรภาพชกิวา
ทชนกชียคี่
๑ ชกิวันทนะลา
ชกัจากจรัล	วรราชฤษี
ชทชานนिरคลา
๑ ชเสกข์ชยรบยาทร
คณะหม่อมจา	วรราชรดา
ชนแห่งคระระไล
๑ กัลกรุงชสถิต
สรวีชยิปไฟ	ณวิจิกรมไท
บุลราชศฤงคาร
๑ วรชคนริน
ชกัทรชชกียาล	ทชรันนรชถาน
วรชรรมจรวีชา ฯ

- ๑๕ จอมปราบดาประพาศวิวิภัย จตุพิณสังคหา
 ในทมนุ่รานรประชา ยริยัทธกรุงไกร
- ๑ อนึ่งทรงสถิตฉนวนธรรม กุศลกรรมมถไฟ
 บูลค้ำยอตั้งพระหฤไทย จะผกุงกุศลผล
- ๑ รักษาอุโบสถชชาติ วรรณาดธโสภณ
 แล้วย่องพระไทยศุภกมล ธกัเพียรประภอยธรรม์
- ๑ ทวาทศณพรตสุริยพงศ ธค่างระบอบบรรพ์
 สิบสองณขทพจนร่ำพรณ บิตุราชธตวิธสอน
- ๑ ล่องกาลขนานทิวสะจวย ศคิเพ็ญณอำพร
 เต็มควงกลอยนภจจร กัลยัณร์ธัม
- ๑ เสรีจสรงสุคนฉวรกลัน มุระธาภิษิตศรี
 สังขกรคักรขรพิธิ วรราชสงสนาน
- ๑ เสรีจสรงประทับพระวรธาสน ณประสาทมโหฬาร
 เข็องขนพระมณทิวพิมาน ธกัเข็มณณัญชร

- ๑๕ ๑) ทั่วยุญยุเวภาวะประกอบ และระบอบมทิสร์
ภพนัทรทรงคุณขวร ราชธรรมจรรยา
- ๒) ทิพยจักรสถิตกนิรมุต บริสุทธิคุณโณพาร์
ปราจิณโลกบุตรพิศา จิวที่สถิตสถาน
- ๓) ผุทพันชลาสถิตะเขตร ก็ประเวศณคัคณานต์
ลอบเลือนพ โยมจรทยาน ก็สถิตตรงบัญญัติ
- ๔) ทั่วยุทธอภิกุศลผล นิรมลมทิสร์
ขันคาลตระหนักคุณขวร ทิพยจักกัณมา ๑
- ๑๖ ๑) ปร่างองค์สมเค็จราชา เอกราชมหา
ขพิตรผู้ผ่านอิธิ ขิ
- ๒) เยี่ยมบัญญัติทอกทฤษฎี ยลทิพยจักรล
ลาศมาโคยทองคัคณานต์
- ๓) เลือนลอบเสมอบัญชรสถาน งามพร้อมตระการ
ทั้งกุมแลกำสมบุรณ์

- ◎ พระไทยโสมนัสเพิ่มพล ทิพยจักรท่อนสุญ
เกิดขึ้นได้โดยขั้วภานา
- ◎ ทรงพระกำวี่หัจจินดา คำเก่าเล่ามา
จักรพรรดิราชมหิศร
- ◎ ย่อมมีจักรรัตนขวร มาโดยอัมพร
สถิตหน้ามหาไพชยนต์
- ◎ บัคนจักรรัตนไสภณ ล่องลอยเวหน
มาอยู่ตรงแกดแลเห็น
- ◎ ชรอยเราควรคู่จักเป็น จักรพรรดิร่มเย็น
ตลอดเขตทวีปสาคร
- ◎ จอมภพมีจิตรลโมสร ภิมย์เขมอร
เฉวียงสพักพิระธงษา
- ◎ เสก้จจากวราสน์ยาตรา ทรงสุวรรณภิงคา
ระพระเค้าทองคำฮาไฟ

- ๑ โดยที่กัณฑ์ของชายท้าวไท หักถ้ววามรุในย
 ๑ ประพรมน้ำสุคนธา
- ๑ ไสวรสรงทิพจักวรา ทวีตพระวาทา
 ๑ ประสาทประสิทธิธิโองการ
- ๑ วรจักรงไปในสถาน ทวีตพิศศาล
 ๑ พิสมัยเขตรค้ำวสาถล
- ๑ งามชนะท้วทีกัสมณฑล อางขั้วรายผจญ
 ๑ อวิราชศัทรุนานา
- ๑ ทิพยจักรกัถอยเวหา ไทยทิกขุรพา
 ๑ อนิละขดลัญจ
- ๑ ขรมจักรพรรดิราชฐอร เสกัรคั้วยนิกร
 ๑ เสนาสั้เหล่าตามไป
- ๑ วรจักรหยคอยู่สถานไค ทรงคังทัพไซย
 ๑ ประเทศที่นั้นไคหมาย

- พง์เวณน้ำเมาถะวาง สุราเอนทาง
ที่ต้งแห่งความประมาทใจ
- เวณเวรทำอย่างจงโทษย ทั้งสคิอยู่ใน
สุริทธรรมอันอกม
- ก่อสร้างทางธรรมล้ำสม โดยค่านิยม
นิเทศที่กล่าวสวารสอน
- บรมจักรพรรดิภูธร แสดงธรรมขวร
โหวาทแก่หม่มชคียา
- ซึ่งอยู่ในทศักรพา โดยคังพรรณา
สังเขปข้อคำสำคัญ ๆ
- ๖ จักรอันเลิศกนิราคะไลขรพทศพลัน
ทักษิณทศจรัด นคธา
- จักรพรรดิราชาชกเศคังประเวคอนุสธา
นะในค้าวรจักร ระเบไลย

- ๑ แม้ทีพจักรจรหยุคสถิตยณประเทศโค
ท้าวตั้งณพลไกร นุกรม
- ๑ สามนตราชณประเทศทักนิณกัสม
ชันในพระบรม จุฑา
- ๑ จักรพรรดิราชชประสาทประสิทธิ์วิจนกดา
โอวาทแก่คณา กระษัตริย์
- ๑ ใ้เว้นจากทุจริตประอบคุณวิรัต
เบญจางคเวรสังัก ประหาร
- ๑ จักรทิพจากณประเทศทักนิณสถาน
กตย์จนิมภาคธาร ทิศา
- ๑ จอมภพนำคณะพลพลจตุรคลา
ตามจักรจรามา สถิต
- ๑ สามนตราชกัเปรมกมลโสภณจิตร
ปรึคาเจริญคิต ภิรมย์

- ๑๑ มารับเสด็จจรรวราชขพิตรคุณอุดม
โดยจิตรชนนชม ฤกษ์
- ๑๒ ทาตรันตราชอนศาสนุสนธิกลศกั
ศีลท้าวจิม ฤกษ์
- ๑๓ ทิพยจักรจากณสถานปจิมจรคลา
สู่อครามา ฤกษ์
- ๑๔ ชั้นธานีธกัย้ายพลจตุรงค์
เนาที่ระเพาะตรง ฤกษ์
- ๑๕ ทรงสอนหมื่นราชสมันตะธกระหนัก
เขมฺยจะศีลก็เปนหลัก ฤกษ์
- ๑๖ ทิพยจักรนำวราชธเทียวผจญ
ท้าวคาวแคนธราคล ฤกษ์
- ๑๗ ที่สุกแคนณสมุทสาครชลา
แผ่เคชท้าวคณานา ฤกษ์ ๑

- ๒๓ จักรทิพย์กลับมาก็คืนนคร วรรณบวร
 ทรงพระขัณฐกร กัลลยสถิต
- ๑๑ คงอยู่ในปรางก็เป็นนิจ ขจรวรสฤษดิ์
 จักรประเสริฐสิทธิ ฤเรศตรี
- ๑๒ อิกเกิดดวงแก้วรัศวี วรรณมณี
 แสงสว่างที่ สถิตสถาน
- ๑๓ เมื่อราตรีมีศพอโยมมาน นิลศศิษพะพาน
 กาพะชกชกัताल นภาไสย
- ๑๔ ดวงแก้วมณีแสงสว่างไป สกลนครใน
 กุจอุไทยไซ รพีพรรณ
- ๑๕ ชมชื่นคิคว่าสว่างวัน นรชนิกอนันต์
 ต่างก็ชวนกัน ประกอบการ
- ๑๖ แสงดวงมณีรัตนชัชवाल ขจรคุณอุฬาร
 จอมนราบาล ธิชนชม

- ๑ อนึ่งเกิดที่สักพิเศษสม บรณอนอกม
ควรวรรณมย์ ก่่องศรี
- ๑ ชาวทั่วทั้งกายคชินทวี ขวทนที่สัก
นามกรมี ประภาศคุณ
- ๑ ไปโดยเวหาสประเสริฐสุน ทรคชกัวิบูล
เกียรกิเจริญจรูญ อรภาค
- ๑ อิกทั้งอัครกัโสภณ ขวนจรสถล
เร็วก็ปานกล กะจักรผัน
- ๑ กายชาวพัคครคำฉวีวร ณวรคุณมทัศน์
เผ่าตระกูลพันธุ์ อชชาไนย
- ๑ นามกรรัตนามโนไมย ภิมขทฤไทย
องค์อธิปไตย กัสมบุรณ
- ๑ อิกนารัตนก็เพิ่มพุล อภิติยจรูญ
จอมยศัสร ขปรีทา

- ๑ ทรงรูปพร้อมเบญจกัลยา อัครกรกมาร
 แคนอุษาคัสดา นะถินเคิม
- ๒ สัมผัสอ่อนละเอียดยกสั่งเสริม สุขททยะเผติม
 พนผลุงเพิ่ม พระเกียรติกวี
- ๓ อนงองค์เชษฐบุครประเสริฐศรี รคนคุณและมี
 นามกรท ยรีนายก
- ๔ อิกชนอนรคณคิลก ษณะชละณียก
 อากระหทัยชก กัทลถวาย
- ๕ ครบเจ้าครัตนาอภิปราย วรณและอธิมาย
 บทชยายเคิม นิพนธสาร
- ๖ สรรเสริญจักรพรรดิภูบาล วิบลคณอุฬาร
 แก้วก็เจ้าประการ อไพบลย
- ๗ พระจอมจักรพรรดินรินทร นราธิราชก็เพิ่มพุด
 ลุโสภณณะไอสุรย์ ประจักษ์ทั่วณโลกา
- ๘ ธการงพิภพสถิตย ประหนึ่งอิศรธาคา
 ภิบาลในพระภารา ษจักรภัยทุกทวยชน

๑) สถิติในราชสมบัตินี้	พิไชยฉัตรธำกาล
ประมาณกาลก็จวบคณ	พระชนมาพิราไลย
๑) พระเชษฐบุครถวิลยรัช	ณสมบัตินี้และเวียงไชย
ธัสยเนืองพระวงศ์ไท	อิราชเจ้าันรายาถ
๑) ก็เป็นจักรพรรดิองค์	ธำรงประเทศสดาน
ประมาณข้กัเนิ่นนาน	สรวรรคคณิราคณ
๑) ธัสยเนืองพระจักรพรรดิ	กษัตริย์เจ้าพระองค์มา
ผูกเงียรภีพระเกชา	คณคณท้าวธราคณ
๑) ก็ด้วยเหตุวิบูลยวัตร	ทวาทศกศคณ
พระกอบจรรมโสภณ	วิมลเลิศประเสริฐศวี
๑) พระจอมอารย์ประธานรส	สพจน์จรรมวาทิ
จะให้เกิดสวัสดิค	ภียาถองค์กษัตริยา
๑) อเวศตริประกอบภิจ	พิพิจรรมจรรยา
จะก่อเกิดพิพิขมา	ยุยววยงตำรงนาน ฯ
-

พิมพ์ที่โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย [๕๖๐๑-๑๙๔/๙๐๐/(๒)]

โทร. ๐-๒๒๑๙-๓๕๕๗, ๐-๒๒๑๙-๓๕๖๓

นางศรีนทิพย์ นิมิตรมงคล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พฤศจิกายน ๒๕๕๕

<http://www.cuprint.chula.ac.th>